

Doktor Teofil Kaczorowski (1830-1889) i jego naukowy debiut

Dr. Teofil Kaczorowski (1830-1889) and his scientific debut

Anita Magowska

ORCID 0000-0002-6046-3993

Uniwersytet Medyczny w Poznaniu

Streszczenie. Artykuł przedstawia życie i działalność lekarską Teofila Kaczorowskiego (1830-1889), w 1853 roku autora rozprawy doktorskiej o nietrzymaniu moczu, potem internisty praktykującego w zaborze pruskim, kolejno w Golubiu i Poznaniu. Omówiona została jego dysertacja i inne osiągnięcia lekarskie.

Abstract. The article focuses on the life and medical activity of Dr. Teofil Kaczorowski (1830-1889), who wrote the dissertation on urinary incontinence in 1853. He practiced in Golub and Poznan in Prussian partition of Poland. This dissertation and other medical achievements are discussed.

Słowa kluczowe: Teofil Kaczorowski, historia medycyny polskiej, nietrzymanie moczu

Keywords: Teofil Kaczorowski, history of Polish medicine, urinary incontinence

Wprowadzenie

Jednym z najzdolniejszych dziewiętnastowiecznych lekarzy wielkopolskich był Teofil Wawrzyniec Kaczorowski (1830-1889). Słynął z wysokiego poziomu wiedzy lekarskiej, troskliwości wobec chorych, działalności obywatelskiej, a także odkrycia związku przyczynowego między zakażeniem przyzębia a chorobami ogólnoustrojowymi. Opublikował ponad 90 prac naukowych, z których najmniej znana jest wydana po łacinie rozprawa doktorska „De urinae decontinentia” (Berlin 1853)¹. To wystarczający powód, by przeanalizować jej kontekst powstania i odnieść do późniejszej kariery Kaczorowskiego².

¹ T. Kaczorowski, *De urinae incontinentia dissertatio inauguralis medico-chirurgica*, *Dissertatio in Alma Literarum Universitate Fridericia Guilelma, Berolini: Typis Fratrum Schlesinger 1853*, ss. 34.

² W opracowaniu wykorzystano zweryfikowaną i poprawioną przez jego autorkę wersję tłumaczenia dokonanego przez Katarzynę Surdyk i zamieszczonego w tym numerze „Acta Medicorum Polonorum”. Podstawą tłumaczenia jest jedyny zachowany egzemplarz dysertacji T. Kaczorowskiego, przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej.

Za najpełniejsze źródło wiedzy o życiu Teofila Kaczorowskiego może uchodzić pośmiertne wspomnienie, napisane przez innego wybitnego lekarza, Bolesława Wicherkiewicza, i zamieszczone w 1889 roku na łamach „Nowin Lekarskich”³. Niewykorzystaną dotąd wartością poznawczą ma natomiast autobiografia T. Kaczorowskiego, zgodnie ze zwyczajem umieszczona przez niego na końcu dysertacji. Pozwala ona poznać szczegółowo wykształcenie uniwersyteckie tego lekarza⁴, a więc jest dla niniejszego artykułu bardzo użyteczna.

Droga do zawodu lekarza

Teofil Kaczorowski pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej. Urodził się 11 sierpnia 1830 roku w miejscowości Barbarka (obecnie dzielnica Torunia) jako syn Józefa i Agnieszki ze Steinrunnów. Nauki początkowe pobierał w domu, a następnie uczył się w gimnazjum w Chełmnie. W 1848 roku ukończył je i zapisał się na studia lekarskie w Akademii w Greifswaldzie, uczelni o kilkusetletnich tradycjach. Do grona studentów przyjmował go rektor Wilhelm Baum⁵ (1799-1883), profesor medycyny znany z osiągnięć w walce z epidemią cholery w Gdańsku i nowych technik operowania polipów nosowych⁶. Do albumu Wydziału Lekarskiego natomiast wpisał go Carl Litzmann (1815-1890), profesor medycyny teoretycznej i znany położnik⁷. Kaczorowski nie wspominał prowadzonych przez nich zajęć, ponieważ odbywały się na wyższych latach studiów. Był za to wdzięczny za przekazanie wiedzy: Heinrichowi Häserowi, wykładowcy patologii i terapii szczegółowej, diagnostyki i materii medycznej oraz historii medycyny, a także Christianowi Friedrichowi Hornschuchowi (1793-1850), wybitnemu znawcy mchów i dyrektorowi miejscowego ogrodu botanicznego, wykładającemu historię naturalną, zoologię i botanikę oraz demonstrującemu studentom medycyny okazy z muzeum zoologicznego, a także zabierającego ich na wycieczki botaniczne. Kaczorowski cenił wykłady z logiki i psychologii prowadzone przez Ernsta Stiedenrotha (1794-1858), który uczył postrzegania, „jak świat stopniowo pojawia się w nas”⁸. Z kolei Johann Friedrich Laurer (1798-1873) uczył go osteologii i syndesmologii⁹.

Wiosną 1850 roku Kaczorowski udał się do popularnego wśród polskiej młodzieży Uniwersytetu Albertyna w Królewcu. Czas świetności tej uczelni wprawdzie minął, ale pracowało tu jeszcze paru wybitnych chirurgów niemieckich. Dziekanem Wydziału Lekarskiego był wtedy profesor Albert Seerig (1797-1862), chirurg, prowadzący ze

³ [B.] Wicherkiewicz, Wspomnienie poświęcone śp. Dr. Teofilowi Kaczorowskiemu, „Nowiny Lekarskie” 1889, nr 5, s. 221-223.

⁴ T. Kaczorowski, dz, cyt., s. 31-33.

⁵ Tamże, s. 32.

⁶ J. L. Pagel, Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Berlin-Wiedeń 1901, s. 101-103.

⁷ F. Winckel, Litzmann, Carl, [w:] Allgemeine Deutsche Biographie, B. 52, Leipzig 1906, s. 50-52.

⁸ A. Häckermann, Stiedenroth, Ernst, [w:] Allgemeine Deutsche Biografie, B. 36, 1893, s. 173.

⁹ www.bryologie.uni-bonn.de, dostęp 28.06.2020 r.

studentami zajęcia kliniczne¹⁰. Silną indywidualnością pozostawał Carl Burow (1809-1874), który wykładał chirurgię szczegółową, w tym okulistykę (uczył leczenia operacyjnego zezu), medycynę sądową i sztukę nakładania opatrunków oraz otwartego leczenia ran¹¹. Położnictwa uczył go tam Albert Hayn (1801-1863). Ostatni rok studiów lekarskich Kaczorowski zaliczył na Uniwersytecie w Berlinie, gdzie dziekanem Wydziału Lekarskiego był Christian Ehrenberg (1795-1876), kiedyś uczestnik wyprawy Humboldta do Chin, a po uzyskaniu profesury w Berlinie znany badacz mikroorganizmów. Kaczorowski nie miał jednak z nim zajęć, a do Berlina udał się, aby na tujejszym prestiżowym uniwersytecie odbyć ostatnie zajęcia kliniczne i przygotować rozprawę na stopień doktora medycyny i chirurgii¹².

Dysertacja z perspektywy czasu

Kaczorowski wybrał temat dysertacji w jego własnej ocenie znany, ale przedstawiony przez innych skrótowo lub ogólnikowo. Taki temat nie dawał szansy na wykazanie się oryginalnością i błyskotliwością, ale za to nie wymagał kosztownych badań, a jedynie erudycji w piśmiennictwie lekarskim. Jego celem było usystematyzowanie istniejącej wiedzy, dlatego podjęte w rozprawie zagadnienie nietrzymania moczu przedstawił w sposób uporządkowany tak, by czytelnikom, którymi z racji posługiwania się łaciną medycyną musieli być lekarze, ułatwić rozpoznawanie objawów i różnicowanie przyczyn, a co za tym idzie wybór postępowania terapeutycznego. Najpierw zdefiniował schorzenie i opisał je. Następnie sklasyfikował jego postaci, wyodrębniając moczenie mimowolne dynamiczne (porażenne, skurczowe lub podrażnieniowe), organiczne i mechaniczne, a także nocne dzieci. Zwrócił uwagę na fakt, iż przyczyny mogą być trudne do ustalenia, bo dolegliwość ta może być objawem choroby rdzenia kręgowego lub innej, np. syfilisu, skutkiem urazów okołoporodowych, albo przewlekłego strachu. Szerokość postrzegania przyczyn dobrze świadczyła o stanie medycyny w połowie XIX wieku i wiedzy Kaczorowskiego.

Dalej omówił zalecenia odnośnie farmakoterapii, a także przedstawił możliwość dostarczenia pacjentom specjalnie skonstruowanych zbiorników na mocz. W rozprawie stopniowo konstruował algorytm postępowania i umiejętnie zestawiał literaturę przedmiotu. Warto podkreślić trafność, z jaką samodzielnie różnicował objawy i znajdował wskazania do leczenia odpowiedniego dla poszczególnych postaci moczenia mimowolnego¹³.

Rozprawa Kaczorowskiego nie była tak błaha, jak sądził autor. Stanowiła jedną z najwcześniejszych prac naukowych porządkujących wiedzę o nietrzymaniu moczu, jego przyczynach, postaciach i leczeniu. W światowym piśmiennictwie lekarskim pierwsza podobna publikacja pojawiła się dopiero w 1907 roku,

¹⁰ T. Kaczorowski, dz. cyt., s. 32.

¹¹ <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz7574.html#adbcontent>>, dostęp: 28.06.2020 r.

¹² T. Kaczorowski, dz. cyt., s. 32-33.

¹³ Tamże, *passim*.

wskazując, że przyczynami nietrzymania moczu mogą być: choroby rdzenia kręgowego, gruźlica, urazy lub takie emocje jak strach¹⁴. Kaczorowski rozumował zatem prawidłowo.

Na uwagę zasługuje przeprowadzona na Uniwersytecie Berlińskim w 1853 roku obrona doktoratu. Kaczorowski bronił rozprawy oraz też dodatkowych wobec niewiele starszych od siebie oponentów. Byli nimi młodzi polscy lekarze, a nie doświadczeni niemieccy profesorzy. Starszy o cztery lata od Kaczorowskiego Aleksander Jan Dziekański pochodził z Górnego Śląska i w 1852 roku uzyskał dyplom lekarski w Greifswaldzie¹⁵. Razem z Dziekańskim ukończył medycynę w Greifswaldzie Kazimierz Wiśniewski, pochodzący z okolic Nakła, a od Kaczorowskiego starszy tylko o dwa lata¹⁶. Nie wiadomo, kim był L. Krause. Koźmiński odnotowuje jedynie Rudolfa Krause, który w 1841 roku ukończył studia lekarskie w Berlinie¹⁷. Być może używał drugiego imienia, zaczynającego się na „L”, a więc jest tą samą osobą.

Przekonywującym wytłumaczeniem tak niezwykłego doboru oponentów, którzy zarazem egzaminowali Kaczorowskiego, a więc odpowiadali moralnie i zawodowo za dopuszczenie go do wykonywania zawodu lekarza oraz chirurga, może być ubóstwo, które zresztą doktorant sugerował we wstępie do dysertacji. Być może, nie mógł sobie pozwolić na wniesienie opłaty pozwalającej na wynagrodzenie profesorów i poprosił o przysługę znajomych młodych lekarzy, co z nieznanых powodów Uniwersytet Berliński zaakceptował. A może w przygotowującym się do wojen Związku Niemieckim tak bardzo potrzebni byli lekarze, że obniżano wymagania co do procedury obrony doktoratu. W każdym bądź razie, Kaczorowski doktorem medycyny i chirurgii został, a dodatkowo zdał egzamin uprawniający do wykonywania obowiązków medyka sądowego¹⁸.

Rozprawa jest interesująca z jeszcze jednego powodu. Z dedykacji zamieszczonej na początku rozprawy wynika, że Kaczorowski przyjaźnił się z Feliksem Bielińskim, gospodarzącym na niewielkim majątku w okolicach Włocławka bratem Józefa (1848-1926), słynnego wileńskiego historyka medycyny. Bielińscy byli ludźmi wykształconymi i posiadającymi zamiłowania artystyczne. To dobrze świadczy o młodym Kaczorowskim¹⁹.

Działalność lekarska

Po studiach Teofil Kaczorowski zamieszkał w Golubiu, gdzie z powodzeniem rozwinął praktykę lekarską²⁰. Dwa lata później poślubił Franciszkę z Wysockich, córkę

¹⁴ J. R. Dillon, Urinary incontinence and its operative repair, „California State Journal of Medicine” 1921, nr 2, s. 61-64.

¹⁵ S. Koźmiński, Słownik lekarzów polskich, Warszawa 1883, s. 106.

¹⁶ Tamże, s. 550.

¹⁷ Tamże, s. 247.

¹⁸ [B.] Wicherkiewicz, Wspomnienie, s. 222.

¹⁹ T. Kaczorowski, dz. cyt., s. 4.

²⁰ Tamże.

swego pacjenta z pobliskiego Dulska. Podczas Powstania Styczniowego udzielał pomocy rannym polskim żołnierzom w pasie przygranicznym, za co spotykały go nieprzyjemności od Prusaków i Rosjan. Szukając dla siebie bardziej życzliwego otoczenia i szerszych możliwości rozwoju zawodowego przeniósł się wraz z żoną i córką Zofią (później żoną Adama Asnyka) do Poznania²¹.

Niewiele później w Poznaniu zmarł doktor Antoni Józef Jagielski (1792-1865), ordynator oddziału chorób wewnętrznych w prowadzonym przez Siostry Miłosierdzia Szpitalu Przemienienia Pańskiego. Szarytki poprosiły Kaczorowskiego, by objął tę posesję. Obowiązki te sprawował do śmierci. Z czasem został także dyrektorem szpitala miejskiego, jednak pod koniec życia z tej pracy zrezygnował. Był utalentowanym i pracowitym lekarzem oraz dzielnym obywatelem. W 1874 roku został tytularnym radcą zdrowia, a pod koniec życia został wybrany prezesem Wydziału Lekarskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Gdy Wydział ten zdecydował o wydawaniu „Nowin Lekarskich”, Kaczorowski został powołany do komitetu redakcyjnego, ale był wtedy zbyt chory, aby włączyć się w jego prace²². Był też członkiem Izby Lekarskiej Poznańskiej i aktywnie uczestniczył w jej działalności²³. Należał do sympatycznego Koła Towarzyskiego, skupiającego miejscową arystokrację i szlachtę, a troszczącego się o organizację bali i rautów dla Polaków²⁴.

Podobnie jak jego żona, Teofil Kaczorowski załamał się po przedwczesnej śmierci jedynej córki. Żona zmarła pierwsza, w 1888 roku, co pogorszyło jego stan zdrowia. Zmarł 31 marca 1889 roku i został pochowany na cmentarzu farnym (zwanym Świętomarcińskim) w Poznaniu²⁵.

Pozostawił po sobie dobrą pamięć. Cieszył się zaufaniem pacjentów, zawsze był dla nich miły, jak wtedy mawiano, gładki w obejściu. Inni lekarze cenili go za młodzińczy zapał, z jakim na różnych zebraniach bronił własnych metod leczenia. Były nowatorskie, niekiedy śmiałe. Chorym na gruźlicę zalecał pobyt w nieogrzewanych pomieszczeniach, wskazując, że oddychanie zimnym powietrzem jest dla nich korzystne. Organizował dla nich „zimne izby”, które zaakceptowali dawni ftyzjatrzy i współcześni pulmonolodzy²⁶.

Choroby, w których dominującym objawem była biegunka, jak cholera i tyfus, najchętniej leczył starym węgierskim winem, a jeśli dla pacjenta było za drogie, to przeczyszczającym rycynusem oraz przeciwgorączkowym salicylanem sodu²⁷. Miał dobre

²¹ W. Hahn, Na marginesie wydania korespondencji Adama Asnyka, „Pamiętnik Literacki” 1938, nr 1/4, s. 259-261

²² [Dr] Koehler, Życiorysy zmarłych członków w powyżej oznaczonym czasie, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, 1891, t. 18, z. 1, s. 300-303.

²³ [B.] Wicherkiewicz, dz. cyt., s. 222.

²⁴ Rocznik Koła Towarzyskiego w Poznaniu na rok 1870, Poznań 1869, s. 24.

²⁵ [B.] Wicherkiewicz, dz. cyt., s. 223.

²⁶ S. Cofta, Jubileusz poznańskiej pulmonologii akademickiej, „Pneumonologia i Alergologia Polska” 2007, nr 4, s. 406.

²⁷ T. Kaczorowski, Uwagi o leczeniu duru jelitowego (*typhus abdominalis*), „Przegląd Lekarski” 1876, nr 37, s. 417-418.

wyniki, zwłaszcza w przypadku wina, które niekiedy podawał tak często, że pacjent był nim wyraźnie upojony. Operował odważnie, lecz jego relacje z wykonywanych zabiegów, podczas których potrafił wbić swój paznokieć w tkankę płucną (obawiając się, że skalpel wywoła krwotok) szokują²⁸. Wobec bezsilności ówczesnej medycyny, Kaczorowski starał się wykorzystywać nowe odkrycia. Pod wpływem Josepha Listera chętnie stosował kwas karbolowy jako lek zewnętrzny. Na przykład, w czasie epidemii róży skutecznie leczył tę chorobę nacieraniem zmian skórnych kwasem karbolowym zmieszonym z terpentyną²⁹. Dziś powiedzielibyśmy, że jako praktyk był eklektyczny, bo obok nowo zsyntetyzowanych związków chemicznych stosował leki tradycyjne i kąpiele solankowe lub inne³⁰.

Tak więc, dysertacja stanowiła zapowiedź wielkiego talentu lekarskiego Kaczorowskiego. Talent ten znajdował oparcie w znajomości logiki medycyny, którą przed laty wpajał mu Stiedenroth, otwartości na nowinki naukowe, odwadze podejmowania terapii dotąd nieznanych oraz cechach charakteru, przede wszystkim w autentycznej życzliwości okazywanej ludziom, zarówno chorym jak i kolegom.

Bibliografia

1. Buenau, Przepisy przy używaniu kąpiele solankowych i morskich w Kołobrzegu według własnych i obcych doświadczeń, drugie wydanie na język polski przełożył dr Kaczorowski, Poznań 1865.
2. Cofta S., Jubileusz poznańskiej pulmonologii akademickiej, „Pneumonologia i Alergologia Polska” 2007, nr 4, s. 406.
3. Dillon J. R., Urinary incontinence and its operative repair, “California State Journal of Medicine” 1921, nr 2, s. 61-64.
4. Hahn W., Na marginesie wydania korespondencji Adama Asnyka, „Pamiętnik Literacki” 1938, nr 1/4, s. 259-261
5. Häckeremann A., Stiedenroth, Ernst, [w:] Allgemeine Deutsche Biografie, B. 36, 1893, s. 173.
6. <www.bryologie.uni-bonn.de>, dostęp 28.06.2020 r.
7. Kaczorowski T., De urinae incontinentia dissertatio inauguralis medico-chirurgica, Dissertatio in Alma Literarum Universitate Fridericia Guilelma, Berolini: Typis Fratrum Schlesinger 1853, ss. 34.
8. Kaczorowski T., O leczeniu róży (*erysipelas*), „Przegląd Lekarski” 1873, nr 1, s. 1-2.
9. Kaczorowski T., Przyczynek do rękoźycznego leczenia suchot płucnych, „Przegląd Lekarski” 1883, nr 14, s. 174-175
10. Kaczorowski T., Uwagi o leczeniu duru jelitowego (*typhus abdominalis*), „Przegląd Lekarski” 1876, nr 37, s. 417-418.
11. Koehler, Życiorysy zmarłych członków w powyżej oznaczonym czasie, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 1891, t. 18, z. 1, s. 300-303.
12. Koźmiński S., Słownik lekarzów polskich, Warszawa 1883.
13. Pagel J. L., Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Berlin-Wiedeń 1901.

²⁸ T. Kaczorowski, Przyczynek do rękoźycznego leczenia suchot płucnych, „Przegląd Lekarski” 1883, nr 14, s. 174-175.

²⁹ T. Kaczorowski, O leczeniu róży (*erysipelas*), „Przegląd Lekarski” 1873, nr 1, s. 1-2.

³⁰ Buenau, Przepisy przy używaniu kąpiele solankowych i morskich w Kołobrzegu według własnych i obcych doświadczeń, drugie wydanie na język polski przełożył dr Kaczorowski, Poznań 1865.

14. Rocznik Koła Towarzyskiego w Poznaniu na rok 1870, Poznań 1869, s. 24.
15. Wicherkiewicz [B.], Wspomnienie poświęcone śp. Dr. Teofilowi Kaczorowskiemu, „Nowiny Lekarskie” 1889, nr 5, s. 221-223.
16. Winckel F., Litzmann, Carl, [w:] Allgemeine Deutsche Biographie, B. 52, Leipzig 1906, s. 50-52.
17. <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz7574.html#adbcontent>>, dostęp: 28.06.2020 r.